

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Белюга Т.В.

*кандидат філологічних наук, старший викладач,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ЛОКУС СКЛАДНИК ТОПОСУ

Існує думка, яку обстоює Г. Булгакова, що складником *топосу* є локус, що вказує на конкретне місце у цьому континуумі [1, с. 32]. Молодий український науковець І. Снігаренко, зіставляючи функціонування цього поняття в літературі і фольклорі, доходить висновку: «Топос – це повторювані локуси та будь-які інші тематичні елементи (де локус – образ довкілля, який утворює єдність з людиною)». На його думку, в літературознавстві доречно використовувати цей термін лише з огляду на аналіз художніх текстів письменників-романтиків, зорієнтованих на народнопоетичну стихію, фольклорну традицію. Що ж до художнього параметрування цього поняття, то воно структуроване категоріями часу і простору: «фольклорний твір та літературний на рівні часу та простору виступають як антиподи» [5, с. 262–264]. Звісно, що доволі влучного висновку науковець доходить, опираючись на ті напрацювання, які вже є в науковому арсеналі фольклористики. Так, у своїй науковій розвідці «Міфологічний хронотоп» Н. Лисюк зауважує на різній природі категорій часу і простору в авторському тексті і в фольклорному: «У міфології і фольклорі час, як і простір, сприймається виключно в русі. Як речовинне явище час піддається вимірюванню. Якщо календарний час вимірюється звичними для нас одиницями, то емпіричний – зовсім іншими речами: фенологічними змінами природного середовища або певними повторюваними подіями чи діями людини, трудовими процесами, нарешті святами. Емпіричний час може бути подієвим, притаманним фольклорним творам» [3, с. 67].

Вітчизняні фольклористи віддавна у тематичних класифікаціях народнопоетичного матеріалу послуговуються топосними критеріями. Так, К. Грушевська в «Українських народних думах» виокремлює цикл дум про степ, до якого включено «Думу про втечу трьох братів з Азова, з турецької неволі», «Думу про смерть козака на долині Кодимі» та «Плач

зозулі» [7]. Отже, інтуїтивно, а можливо і внутрішньо обґрунтовано фольклористка виокремлює топос степу у ракурсі глибоко смислового, а саме – у націософській та історіософській площинах.

Досліджуючи казковий епос, М. Новіков зауважив, що українським казкам особливого національний колориту надає степовий ландшафт [4]. Розгортаючи це спостереження ученого, можемо додати: топос поля, а відтак топос села, пов'язаний з цінностями освоєння землі, з цим континуумом корелює аксіоматика селянина-землероба, яка є полярною і до аксіоматики мілітарної (степ – козацька вольність), і до урбаністичної аксіоматики (місто – інший тип виробництва).

На винятковій вазі природно-географічних умов наголошує у своїх фольклористичних працях С. Грица: «За кожним локусом стоїть свій штаб життя, характерні ознаки творчої діяльності» [2, с. 72], які визначають своєрідний модус мислення середовища, який дослідниця пояснює як «синтез понятійних і рецепторних елементів, що утворює світоглядну систему установок і орієнтацій творчої діяльності» [Там само], ототожнюючи його з філософсько-психологічною категорією ментальності. Йдучи за фольклористкою, модус мислення є певною системою понять-уявлень, прийнятих середовищем-соціумом, тоді всі мисленнєві предмети думки, йому підвладні, мають риси його «валентності» [6].

Список використаних джерел:

1. Булгакова А.А. Топика в літературном процесі: Посібник / А.А. Булгакова. – Гродно: ГрГУ, 2008. – 107 с.
2. Грица С.Й. Ендогенна природа фольклору / С.Й. Грица // Філософська та соціологічна думка. – 1994. – № 7–8. – С. 62–80.
3. Лисюк Н.О. Міфологічний хронотоп: Матеріали до курсів «Міфологія», «Міфологія слов'янська і світова» / Н.О. Лисюк. – Київ, 2006. – 200 с.
4. Новиков Н. В. Образы восточнославянской волшебной сказки / Н.В. Новиков. – Ленинград: Наука, 1974. – 274 с.
5. Снігаренко І. Фольклорний топос і його художні параметри / І. Снігаренко // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2011. – № 15. – С. 262–264.
6. Ткаченко І.А. Степові мотиви в українському фольклорі: історіософський ракурс (на прикладі історичного епосу) [Електронний ресурс] / І.А. Ткаченко – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/tkach.pdf>.
7. Українські народні думи. У 5 т. – Київ: ІМФЕ НАН України, 2009. – Т. 1: Думи раннього козацького періоду. – 856 с.